

HET PRAKTIJSE RELATIVISME VAN JAAP DE JONG.

Jaap de Jong praat aarzelend, zijn woorden nog even wegend als ze zijn mond al half verlaten hebben.

Jaap: "Ik kom uit een sociaal-demokraties nest, maar dan ook een echt nest. Vooral aan mijn moeders kant heb ik die sfeer erg goed geproefd. Mijn grootvader was van de Blauwe Knoop. Die ging iedere zaterdag met zijn blauwe knoop de stad in om de arbeiders uit de kroeg te houden. Dan werd hij in elkaar geslagen. Maar de volgende week ging hij weer.

In de jaren zestig ben ik bij de anti-autoritaire jongeren beweging terecht gekomen. We waren tegen de maatschappij zoals die was én tegen de linkse organisaties, zoals de PvdA en het NVV, die daarmee te sterk vergroeid waren.

We waren hier in Den Haag bezig met het maken van een nieuwe maatschappij. We probeerden zelf op een manier te leven, die als voorbeeld moest dienen.

Dat ik me tegen de PvdA afzette, daar zat natuurlijk ook iets in van een generatieconflict".

Dat van die voorbeeld-functie vind ik typies anarchisties.

Jaap: "Dat is zeker zo. Daarna ben ik full-time bij de sosjale joenit gaan werken. Uit dat louter buiten-parlementaire funktioneren ontstond de behoefte het zowel inhoudelijk, als in de organisatie door te vertalen naar politieke partijen en vakbeweging. Ik werd toen meteen lid van de PvdA, de PPR en de ABVA. Ook nog van de PSP lid worden kon niet.

Voordat ik het wist zat ik tot over mijn oren in het werk bij de PPR. Daar kende ik vrij veel mensen en daar herkende ik ook het meest terug uit de jongerenbeweging."

Dat anarchisme heb je laten vallen?

Jaap: "Helemaal niet. Ik ben nog steeds anarchisties geïnspireerd. Maar in de huidige praktijk heb ik minder aan het anarchisme. Het heeft nooit goed gestalte gekregen, het is nooit goed uitgewerkt. Het is altijd vrij primitief gebleven. Dat komt gedeeltelijk door de leer zelf. Die is niet zo expansief, zet er niet toe aan de zaakjes goed te organiseren. Dat is bij het Marxisme veel beter. Maar waar ik in blijf geloven is het voorbeeldkarakter van het anarchisme en de voorafspiegelingsgedachte. Dat de manier, waarop je nu hier leeft al een voorafspiegeling moet zijn van hoe de maatschappij eruit zou moeten zien. Dat geldt trouwens ook voor partijen. In de manier, waarop een partij als de onze functioneert moet ze haar tijd vooruit zijn. En wat ik verder belangrijk vind uit die hoek zijn de zachte dingen, nieuwe menselijke verhoudingen, kleine aarde, kommune-werk. Op die manier kom je volgens mij ook tegemoet aan de menselijke aard, voorzover we dan weten wat dat is".

Dus niet een doel-heiligt-de-middelen-politiek?

Jaap: "Dat doel en middel in de politiek uit elkaar worden getrokken vind ik iets vreemds. Ik ben een overtuigd reformist, een niet-revolutionair.

Omdat de wijze, waarop je een verandering bereikt bepalend is voor het verder verloop, bijvoorbeeld het afschieten van de heersende klasse wordt een bepalend moment in de nieuwe maatschappij. Die moordpartij slaat op die nieuwe maatschappij terug. Zo'n zelfde principe geldt voor de verhouding tussen partij en partijleiding. Je kunt natuurlijk als partijleiding de partij een tijdje manipuleren. Maar daardoor worden op een gegeven moment je doelstellingen aangetast. De boel korrumpert. Nee, dan maar liever de langzamer weg van de overtuiging. Het is niet alleen een kwestie van principe, maar ook van opportuniteit om zo democraties mogelijk te opereren".

Hoe verhoudt onze partij zich tot het socialisme?

Jaap: "Links is een politieke schakering en zal dat altijd blijven. Je zult altijd sociaal-demokraten hebben en kommunisten. En daar tussen in zal altijd ruimte zijn voor een vorm van socialisme, die radikaler is dan de PvdA en libertairder dan de CPN. In die tussenruimte hebben altijd kleine partijtjes gezeten. Nu de PPR en de PSP. Die partijen zijn gevoeliger voor de politieke conjunctuur, zoals we gemerkt hebben. Ze hebben zeer belangrijke functies: ze zijn libertairder dan de beide andere, ze staan meer open voor nieuwe ideeën en problemen en ze kunnen daardoor een voorhoede functie vervullen. Ze kunnen ook een belangrijke rol spelen in de samenwerking tussen de linkse partijen".

Zie jij in de politiek een lijn, die van uiterst links naar uiterst rechts loopt?

Jaap: "Nee. De CPN, om een voorbeeld te noemen, heeft konservatieve en autoritaire trekjes. Het hangt er maar vanaf wat je links en rechts noemt, en progressief of konservatief. De PPR heeft zeer konservatieve trekjes. We willen een hele hoop behouden van wat we nu hebben. We willen zelfs een heleboel uit het verleden terug hebben. Daar moeten we niet trots op zijn. De tegenstelling konservatief-progressief, waarbij progressief dan in de betekenis van vooruitstrevend, komt voort uit het vooruitgangsgeloof, dat we nu juist afwijzen. Op een hele hoop punten komen wij ook aan de andere kant van de streep dan de PvdA. Ik denk aan de vrijheid van de burger. Daar denken we nu al anders over. En als ik kijk naar wat de sociaal-demokraten in West-Duitsland doen, dan ben ik bang, dat die verschillen misschien ooit nog wel eens nog groter zouden kunnen worden".

Toch wordt jouw kijk op de politiek nog voor een groot deel bepaald door het socialistiese nest, waar je uit komt.

Jaap: "Ik vind dat de PPR deel uitmaakt van de arbeidersbeweging".

Dat lijkt mij niet. Als ik naar de PPR kijk, vind ik het meer een nieuwe-vrijgestelden-partij, een partij van verlichte middenklassers.

Jaap: "Ja, maar je moet een onderscheid maken tussen subjektieve beleving, het zelfbeeld, en de objektieve functie in je praktische

politieke stellingname. Dan wordt die stelling moeilijker vol te houden. Bovendien zijn onze mensen werkelijk solidair met de arbeidersklasse. Dat blijkt met name in de steun op plaatselijk nivo bij arbeiderskonflikten en kijk verder naar wat erover in ons programma staat. Daar liggen sterke verbindingen met de arbeidersbeweging. Maar goed dat we een arbeiderspartij zijn, zeg ik graag om een beetje te plagen. Het maakt niet zoveel uit of we allemaal zeggen dat we bij de arbeidersbeweging horen of niet. Aanvankelijk waren veel NKVers lid van de PPR. In het zuiden van het land is dat nog steeds zo, al zijn het dan wel kaderleden. Als je, zoals Bas de Gaay Fortman doet, je partij definiëert als een voorhoede partij, dan ben je toch ergens de voorhoede van? Kijk, als ik nou een "echte" Marxist was geweest, was ik op dit moment begonnen over de loonafhankelijkheid van de middenklasse. Er is een beeldvorming van onze partij, veroorzaakt door een aantal leden en de media, zo van: het is een christelijke, geiteharensokken, nieuwe vrijgestelden, padvinderspartij. Dat beeld is onjuist en moet veranderen. Dat kan waarschijnlijk niet door te gaan roepen dat je een arbeiderspartij bent. Natuurlijk zijn er in de PPR elitaire gedachten. Bijvoorbeeld de arbeiders gaan verwijten dat ze in een auto rijden. Dat is elitair, omdat je niet uitgaat van zijn situatie. Je vraagt je niet af in wat voor toestand zo'n man verkeert en welke functie die auto daarin voor hem heeft. Dat is het redeneren vanuit je eigen kleine wereldje, waarin je leeft en dat redelijk welvarend is. Dan heb je mensen die zich druk maken om de derde wereld, maar de gastarbeiders om hen heen over het hoofd zien. Die dingen tref je absoluut aan in de PPR. Maar niet in de mate, waarin het ons op het lijf geschreven wordt."

Wat vind je van het christelijke van de PPR?

Jaap: "Ik begrijp niet waarom sommigen van onze voormannen het zo moeten uitdragen. Het lijkt wel of ze hun politieke werk op die manier een vleug van het hogere willen meegeven".

Als ik (MtB) zo'n christelijk interview van een van onze leiders lees, heb ik soms dagen lang de neiging om mijn lidmaatschap op te zeggen. Zo van: daar hoor ik niet bij.

Jaap: "Ja, maar je moet niet vergeten wat het voor die mensen betekend heeft om bij de PPR te gaan. Vooral als ze een streng gereformeerde achtergrond hebben. Dat is een enorme breuk in hun leven. Zo moet je dat begrijpen. Dat zijn veel grotere breuken en stappen dan ik ooit heb hoeven maken. Dat heeft op de politieke radikalisering een remmende werking.

Maar dat neemt niet weg, dat ze vaak hun eigen normen als algemeen geldend voor de partij maken en dat is onjuist.

De PPR is geen konfessionele partij. Want een konfessionele partij wil mensen, die hetzelfde geloof hebben politiek verenigen.

Daartoe moeten ze over maatschappelijke tegenstellingen, die tussen die mensen ook nog eens bestaan, heenreiken. Daarover heen hebben ze hun organisatie. Maar daarmee houden ze die politieke tegenstellingen in stand en dus zijn ze konservatief.

Anderzijds kan het Christendom natuurlijk aanleiding zijn voor mensen om tot een progressieve konklusie te komen. Je moet altijd een onderscheid maken tussen wat het geloof kan betekenen voor mensen en wat de kerk betekent voor de samenleving.

Bepaalde interpretaties van het Christendom en het Marxisme kunnen elkaar ontmoeten. Het vroege werk van Marx en het werk van Jezus kun je dan met elkaar konfronteren. Daar is Dolf Coppes mee bezig. Maar de inspiratiebron van Dolf en mij bestaat uit de ellende, die je ziet. Dat wil je te lijf gaan. En misschien kun je daarbij aan het Christendom wat warmte ontlelen. In die zin is het Marxisme voor mij dan geen inspiratiebron. Daar ontleen ik geen warmte van. Dat is meer een middel in de strijd. Daarom is er misschien geen zinnige discussie te voeren.

Toch ben ik voorstander van een dergelijke discussie. Je komt op die manier verder dan bij een discussie over de actuele politiek. Zo'n dialoog zou een hoop onterechte koudwatervrees wegnemen. En ik geloof dat de partij veel ontvankelijker is voor linkse ideeën zoals die van Marx en het Anarchisme, dan de partijtop denkt. Dat merk ik in het land. Er wordt veel meer over gedacht dan je zo op het eerste gezicht zou zeggen. En het kan best dat je iets dergelijks niet ontmoet als je het land in trekt met christelijke ideeën.

De topmensen hebben een beeld van de partij, dat tot op zekere hoogte vertekend is. Een beeld, dat ze zelf hebben opgeroepen. Ze hebben een bepaalde houding, een bepaalde boodschap en daarop reageert een bepaald soort mensen. De rest houdt zijn mond. Dan denken ze dat dat de partij is".

Wat doe jij nou in de praktijk met het Marxisme?

Jaap: "Het werken in de praktijk met marxistische gedachten is moeilijk. Het geeft een aantal handvaten, die politiek bruikbaar zijn. Het geeft je de mogelijkheid tot een analyse. Het is voor mij een houding, een methode, veel meer dan een leer.

Je wordt er door aangezet een aantal dingen te begrijpen als een konflikt tussen tegengestelde bewegingen.

Belangrijk is de dialektiek. Dat geeft mij twee basisgedachten. Allereerst dat maatschappelijke ontwikkelingen het resultaat zijn van botsende belangen, tegenstellingen, antagonistische krachten. Daarnaast het besef dat elk maatschappelijk verschijnsel zijn tegengestelde in zich draagt. Door dat besef zie ik alles in de politiek als nogal betrekkelijk. Ik heb sterk de neiging te relativiseren. Ik kan ook niet komen tot eenduidige politiek- maatschappelijke uitspraken. Zoals dat het besluit van Amersfoort de oorzaak is geweest van de verkiezingsnederlaag. De marxistische theorie hecht enorm veel waarde aan wat ze noemen: de onderbouw. Dat is de sociaal economische ontwikkeling. Die zou de ontwikkeling van de bovenbouw geheel bepalen. Bovenbouw is dan: cultuur, ideologie, politiek, recht, wetenschap en zo meer. Marx ziet een grote golfbeweging van die twee samen in de richting van een ideale samenleving.

Zelf voel ik me veel verwanter met de theoretische noties van Trotsky. Die spreekt over zogenaamde samengestelde en ongelijksoortige ontwikkelingen. Dat betekent dan, dat er in de maatschappij vele dialektische processen tegelijkertijd plaats vinden, die

op elkaar kunnen inwerken, elkaar versterken, elkaar afremmen, maar ook een eigen ontwikkeling kennen. Daar komt bij, dat ook de bovenbouw zijn eigen dynamiek heeft. De bovenbouw kan zo ook op zichzelf gunstige ontwikkelingen in de onderbouw tegenhouden, tegenwerken.

Ik hecht veel meer waarde aan de bovenbouw dan de doorsnee marxist. Ik begrijp ook niet, waarom keiharde marxisten aan politiek doen. Dat heeft logies doorgeredeneerd, geen enkele zin. Want de onderbouw bepaalt wat er gebeurt en politiek bedrijven hoort bij de bovenbouw.

Een andere kreet uit het Marxisme is 'het valse bewustzijn van de arbeider'. De arbeider weet zelf niet wat goed voor hem is en handelt tegen zijn belangen in. Maar wat geeft mij het recht om te bepalen voor iemand anders of zijn bewustzijn vals is en wat zijn belangen zijn?

Waar marxisten het ook vaak moeilijk mee hebben is met wat Engels allemaal geschreven heeft na de dood van Marx.

Engels heeft een aantal punten gerelativeerd. Zo geeft hij de mogelijkheid van het bereiken van veranderingen langs de parlementaire vreedzame weg nadrukkelijk aan, heeft hij gezegd dat de grote nadruk op de ekonomie in hun werk ook bepaald werd door de politieke omstandigheden, waardoor zij moesten overaksentueren, geeft hij de natuur een eigen werking naast en in de tegenstelling arbeid-kapitaal. Hij had bijvoorbeeld een notie - veel meer was het niet - van het feit, dat de natuur eindig is. Voor de PPR toch wel van belang, lijkt me. Marx gaat er nog vanuit dat de natuur oneindig is. De meeste marxisten ook trouwens.

De praktische waarde van het Marxisme komt heel duidelijk tot uiting bij de problematiek van de staat. Welke rol speelt de staat? Wat is de funktie van de staat en de parlementaire democratie? Daar moet je toch over nadenken als je er in mee draait, zoals wij doen. Daar moet in de partij ook over gediskussieerd worden. Tot nu toe is er de aanname, dat je iets kunt veranderen via de parlementaire politiek. Die aanname heb ik ook.

Maar er moet een analyse komen. Er zijn smalle marges, al zijn ze veel breder als Joop den Uyl ons wil doen geloven.

De overheid reageert op mechanismen, die niemand in de hand heeft. En de meeste dingen die ze doet, zouden ook gedaan worden onder een regering met een tegengesteld program. Het is bijvoorbeeld opvallend dat het grootste deel van de verzorgingsstaat tot stand is gebracht door centrum-rechtse kabinetten.

Kennelijk was deze ontwikkeling een noodzakelijke. Ander voorbeeld: de staat neemt alle bedrijven over, die niet meer rendabel zijn, maar wel noodzakelijk voor het funktioneren van de samenleving, zoals het openbaar vervoer. Dat doen ook alle regeringen. Wat kan een linkse regering nou nog als dat zo is?

Een linkse regering zou momenten van ingrijpen eerder kunnen plaatsen, anders kunnen richten. En de mogelijkheden op andere dan het ekonomiese vlak zijn ook groter. Het gaat erom de mogelijkheden maximaal uit te buiten.

Dit soort vragen moet geanalyseerd worden o.a. aan de hand van Marx. Maar natuurlijk niet uitsluitend aan de hand van Marx."

Wat zie je zelf als de rol van de staat?

Jaap: "Ik vind het ten dele een takties probleem. Tegenover sterke machten moet je een sterke macht plaatsen, zoals de staat. Maar altijd als je de macht hebt in de staat, moet je ernaar streven, dat de staat wordt teruggedrongen zoveel maar mogelijk is. Naar de mensen toe. Ik heb een groot vertrouwen in de mensen. Ik hang toch wel een anarchistiese organisatievorm aan. De waarde van het Anarchisme is dat het een krities besef geeft ten opzichte van de staat, ten opzichte van elke machtsuitoefening. Als mens sta je per dag vele malen voor keuzemomenten. Een keuze, die in principe altijd neerkomt op: laat ik alles bij het oude, bevestig ik de status-quo of verzet ik me daartegen, probeer ik wat te veranderen. Je moet proberen het goede te doen. Maar je weet nooit of wat je doet ook goed uitwerkt. Daarin ben ik ook geen marxist.

Op die manier komt er een verband te liggen tussen de verschillende nivo's, waarop je politiek actief kunt zijn. Van de relatie met je partner tot en met de beslissingen, die op parlementair nivo genomen worden. Als je op dat laagste nivo je best niet doet, niet het goede nastreeft, dan kun je op den duur ook niet echt links blijven in de grote politiek. Je ziet, ik ben niet zo'n echte marxist".

Toch ga je daar wel voor door.

Jaap: "Ja, ik ben in die hoek gestopt en op een gegeven moment kun je niet anders doen dan die rol gewoon te spelen. Maar van veel anderen, Rien van Hoeve bijvoorbeeld, die ook in die hoek worden geplaatst, verschil ik enorm".

Wat moet er met de PPR gebeuren?

Jaap: "Voor de PPR liggen er nog kansen genoeg. Of we die grijpen zal afhangen van de vraag wat er in de PPR gebeurt. Er moet nu eens een echt zelf-krities onderzoek komen. Nu we niet meer onder de druk van de regeringsdeelname zitten, kan er een discussie komen tussen de verschillende inspiratiebronnen. En die discussie hoeft helemaal niet te resulteren in het met elkaar eens zijn".